

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ-ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ

Δ.Π.ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟΝΟΣ Ε'. | ΑΘΗΝΑ, Κυριακή 13 του Απριλίου 1907 | ΓΡΑΦΕΙΑ: Δρόμος (Εκονόμου) αριθ. 4 | ΑΡΙΘ. 243

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΨΥΧΑΡΗΣ. 'Η «Άρρωστη Δούλη» (συνέχεια).
"Ο Σολωμός (τέλος).
ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ. 'Ο προφήτης.
ΚΡΙΣΝΑ. 'Η Λαζική (συνέχεια).
ΙΣΙΟΝΑΣ. Περιπάτοι.
Μ. Οδίσκους Τύραννος.
ΠΟΙΗΜΑΤΑ. Ρήγας Γκόλφης. Γιάννης Πατριάρχης.
ΠΑΡΑΡΑΦΑΚΙΑ — Η ΚΟΙΝΗ ΓΝΩΜΗ — Ο,ΤΙ
ΘΕΛΕΤΕ — ΧΩΡΙΣ ΓΥΑΜΜΑΤΟΣΗΜΟ

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ (*)

Ο Σολωμός γέννησε στην πατρίδα του τη Ζάκυνθο στα 1818, αφού σπούδασε γερά στην Ιταλία, κι αποκαταστάθηκε στην Κέρκυρα στα 1838. Είναι η ευτυχισμένη εποχή της ζωής του και της Μούσας του. Δέ φροντίζει για κείνα που γινήκαν, ή είπωθήκαν ή γραφτήκαν πριν. Φτάνει, κι από τα πρώτα τραγούδια του δημιουργήσει στην Ελλάδα τη λυρική ποίηση, σχεδόν καθώς στα 1820 ο Λαμαρτίνος με τη θεία του έκαιχε κι γιατί δεν ήθερε τίποτα από τα περασμένα, ξαφνικά, στη Λίμνη του, φανερώνει στους συγχρόνους του νέα αίτηματα, τόσο νέα σαν τσέβια ενός άλλου κόσμου.

Και όμως δε μοιάζουν άνωμεταξύ τους Σολωμός και ρομαντικοί. Μέσα στην καρδιά του βυρωνισμού, και δε βρίσκει κανείς μήτε στη ζωή, μήτε στους στίχους του Σολωμού τίποτα από κείνο που λέμε πόζα. Και κανένα σημάδι ρητορικής, στον καιρό του Φώσκολου, του ποιητή με τη βαθιά καρδιά, και με το παντομένο υφός. Ο Θωμαζέας έλεγε στο Σολωμό: «Οι Γερμανοί κατορθώνουν να δείχνουν βαθειούς και τους πιο κοινούς στοχασμούς: έσύ ηύρες τον τρόπο να μάς καταστάνης κοινά και τα πιο βαθιά νοήματα».

Η παρατήρηση τούτη αληθεύει πάντα για το Σολωμό. Έβτανε τούτο νόμος για το Σολωμό. Μά δεν πηγαίνει αποκλειστικά από την άξια του Σολωμού. Η ρητορική είναι κατι άδύνατο στη νέα γλώσσ. κι της Ελλάδας. Δεν έχει τίποτε θεατρικό. Δεν ξέρω από ποιά χαρμή, από ποιά χαρισμα κληρονομικό τα οικιακά χαμογέλια του Πλάτωνα απλώνονται σ' ένα λόγο που ακόμα και στα πιο βαριά θέματα θαρρείς πως κουβεντιάζει με τον αναγνώστη του. Το χαμόγελο, ένα χαμόγελο που δεν είναι το ίδιο, που είναι πιο πολύ μία ψυχική κατάσταση, ή απλότη, ή αγαθότη, πετι δέ λείπουν κι από τα λυρικώτερα κομμάτια του ποιητή.

Γνωρίζετε τα ωραία λόγια του ποιητή. «Κλείσε μέσα σου την Ελλάδα και θά αιστανθής να λαχτα-

(*) Η αρχή του στο περασμένο φύλλο.

ρίξη κάθε είδος μεγαλείου. Ο Σολωμός δεν έννοει με τούτο τη νέα Ελλάδα μόνη που λατρεύει, την Ελλάδα του 1821, την επαναστατημένη. Στοχάζεται την αρχαία Ελλάδα. Στην Ιταλία είχε σπουδάσει τα κείμενα: τον είχε άδράξει ή λατρεία της Ελλάδας. Κάθε φορά που ξυπνάει μέσα στους φιλολόγους της νέας Ελλάδας ή εθνική γλώσσα, ή μέσως πάει δ νούς τους προς τους άθνατους. Είναι σαν κυριεμένοι και σ' λαθωμένοι από κείνους. Τόν ύπνο τους τον ταράζει ή μυρσουλιά του αρχαίου μύρου. Το πικρόφυλλο της άπτικής δάφνης παίρνει για αυτούς μία κάποια γλύκα που τους λιγώνει. Οι δυστυχισμένοι ποιητές δουλεύουν και όνειρεύονται τους αρχαίους. Λαχταρούν τις ίδιες δόξες; Δεν ξέρω. Μόνο ξέρω την άφορη της έγνοιας τους: είναι γιατί πρέπει να συνεχίσουν! Πρέπει να ξακολουθήση ή αρχαία φιλολογία, πρέπει τόμορφο βιβλίο να μην κλειστή για πάντα, πρέπει, μ' ένα καινούριο άγώνα, να ξαναρχίσω σήμερα το έργο του άλλου, το κολοσάιο έργο. Και να γιατί οι ποιητές θυμούνται κι άγωνίζονται να ξαναζήσουν τους πρόγονους.

Δύο τρόποι είναι για το σκοπό τούτο, δυό μονάχα. Ο πρώτος νάχης το δαιμόνιο νού των αρχαίων, και τότε να κάμης έργο όλως διόλου άλλωτίτικο: έτσι έκαμε ο Δάντης, και το παράδειγμά του τάκολουθήσανε στη Δύση. Ο μόνος τρόπος για να μιμηθής τους αρχαίους, για νάμπης μέσα στο ιδανικό τους, είναι ίσα ίσα να μην τους μιμηθής. Η πρωτοτυπία είναι το καλλήτερο σημάδι σεβασμού προς εκείνους. Ο δεύτερος τρόπος είναι πιο άπλος, πιο ταπεινός, πιο πεζός. Μά έχει κι αυτός άπίστευτες δυσκολίες. Πρόκειται να τους μεταφράση, κ' έτσι, μ' αυτόν, να τους άναστήσης.

Κάθε απόπειρα για να γραφτή ή δημοτική γλώσσα φανερώνεται άμέσως με μετάφραση των κλασικών. Στον 11ο αιώνα ένας άγνωστος συγγραφέας μεταφράζει σε στίχους ένα λόγο του Ίσοκράτη, κ' έτσι μάς δίνει ένα από τα πιο παλιά μαρτύρια της ελληνικής γλώσσας που λέμε δημοτική. Ξέρετε πως, στην Κρήτη, στο 16ο αιώνα δε μεταφράζανε (μολονότι: καποιοι στίχοι της Ερωφίλης μυρίζουν από μετάφραση), μά ζωηρά δείχναν πως κρατιόνταν από τους πρόγονους. Στην αρχή του 19ου αιώνα, ο ποιητής Χριστόπουλος — δημοτικιστής, καθώς λένε, και με άξια, — μεταφράζε το Α της Ιλιάδας. Σήμερα που το ζήτημα είναι πιο πολύ συνειδητό, τα μεταφράσματα είναι περίσσια. Ο Όμηρος, ο Αίσχύλος, ο Σοφοκλής, ο Εύριπίδης, ο Θουκυδίδης, ο Λόγγος, ακόμα κι ο Λουκιανός, μεταφέρονται και άφομοιώνονται με τις νέες ανάγκες. Δεν είναι κοινές μεταφράσεις. Είναι έργα δημιουργικά, σαν τις μεταφράσεις του Άμυότου και του Καλβίνου. Κι ο Σολωμός δεν έφυγε από το νόμο: μάς μείναν κάποια μεταφραστικά κομμάτια του από την Ιλιάδα.

Η προσήλωση τούτη στο έργο των προγόνων είναι συγκινητική και χαρακτηριστική. Ο Τάλν έδειξε πως, σωστά σωστά, μία γλώσσα δεν μπορεί να μεταφραστή και να ξαναχυθής σε άλλη. Μά τούτο δεν άφκει τίποτε από την καινούρια την άξια κι από την ιστορική σημασία των έργων τούτων. Ο Σολωμός, εκείνος στοχάζονταν να μεταφράση κάτι άλλο. Στοχάζονταν να μεταφράση στη νέα γλώσσα το ίδιο το ιδανικό των αρχαίων. Κι αυτό του γίνθηκε, με τη δύναμη που έβαζε για να το πιτύχη, έν' από τα βασανιστήρια του δεύτερου μέρους της ζωής του. Γνώριζε κατά βάθος την ιταλική φιλολογία. Από τους Ιταλούς έμαθε ναγαπώ τη λατινική φιλολογία, που είν' όλη δύναμη, και συχνά λαμψη, μά και μαζί μεγάλη αλήθεια. Πάντα είναι ωραία, πάντα γόνιμα αυτά τα ταιριάσματα του ελληνικού και του λατινικού νού μέσα σ' ένα κεφάλι, και τυχερό το ζύμωμα δυό χωμάτων μέσα σ' ένα χέρι. Ο Σολωμός φανερό πως ζητούσε να πλουτίση την ελληνική νεογέννητη γλώσσα, με όλη την τέχνη, με όλες τις λεπτότητες, με όλα τα τεχνήματα μιας πολυεπίρης φιλολογίας σαν την ιταλική. Μας το λένε τα χειρόγραφα του. Είναι γιγνάζα από παραλλαγές. Φτιάνει και ξαναφτιάνει πέντε και δέκα φορές τον ίδιο στίχο ως ότου να τότε λιγώσει στο θέλημά του, ως ότου κατορθώσει να κλείση μέσα του ένα κόσμο, γιατί, συχνά, δεν όνειρεύεται τίποτε λιγώτερο παρά τούτο: «Υποτάξου στη γλώσσα του λαού σου — έπρε μιά μέρα — ότο να την υποτάξης κ' έσύ». Και για τούτο του έβριζε να όνομαστή από τη Δόρα Ντίστρια «το γνήσιο διανοητικό παιδί της Αθήνας και της Ρώμης».

(Υστερα ο Ψυχάρης μιλάει για τα ποιήματα της πρώτης εποχής του Σολωμού που τα βρίσκει εξαίρετα, παραθέτει σε γαλλική μετάφραση την «Άγνώριστη», δείχνει άπάνω στους στίχους της, πως ο ποιητής εξιδανικεύει τα αντίκείμενα, και λέει πως του φαίνεται ή Άγνώριστη «σαν την ίδια την Ποίηση που από το βουνό κατεβαίνει στους κάμπους μιας Ελλάδας ήλονέας», και ξακολουθεί:)

Σαν το Γκαίτε, ο Σολωμός είχε το σπάνιο δώρο να αναλύη τα αισθήματά του την ίδια τη στιγμή που τα δοκίμαζε με όλη τους τη σφοδρότητα. Ο νους έβλεπε την καρδιά που χτύπαγε. Άξιοθάματα προτερήματα άνταμωμένα σ' εκείνο τον άνθρωπο, από την άνατροφή ή από τη γέννηση. Είχε από το φυσικό του γενικές ιδέες και γνώριζε να δίνει άερα στις ιδέες. Γνώριζε πολλές γλώσσες και — για να ξαναπούμε κάποιο λόγο του Έννιου — είχε κάμει πολλά πλάπλεις ψυχές. Κ' έπειτα ό,τι στοχάζονταν έβανε μεγάλο Δούλευ με θαμαστή λεπτολογία και τις πιο πλατειές του ιδέες, φροντίζοντας και για την πιο μικρή λεπτομέρεια.